

Türkiye'de sosyal hizmet eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir Yeler

1981 yılında Afyonkarahisar'da dünyaya geldi. 2003 yılında Marmara Üniversitesinden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Anabilim Dalında 2006-2012 yılları arasında doktorasını tamamladı. 2005-2017 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde görev yapan Yeler, 2017 yılından bugüne İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Sosyal hizmet, sanayileşme sonrası oluşan toplum düzeninde, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap vermek üzere gelişen bir anlayıştır. Dünya üzerinde toplumsal yapıların politik düzeni, dayanışma biçimleri ve değer yargıları ne kadar farklılaşıyorsa, sosyal hizmete yüklenen anlamlar da o derece farklılaşmaktadır. Sosyal hizmet kavramı; sosyal politika, sosyal refah ve sosyal güvenlik gibi kavramlarla doğrudan ilgili ve hatta iç içe geçmiş bir içeriğe sahiptir. Toplumda gündelik hayatını devam ettirebilmek için kendi kendine yeterli olmayan dezavantajlı kesimleri güçlendirmek amacıyla devletin aldığı önlemler ve yürüttüğü politikalar, sosyal politikaları oluştururken; sosyal hizmetler, sosyal politikaların uygulama araçlarından birisi olmaktadır. Benzer şekilde, bir sosyal politika uygulaması olan sosyal güvenlik, primli sistemlerle çalışanların haklarını koruma altına alırken, çalışmayanların sosyal güvenliğinin sağlanmasında sosyal hizmet uygulamaları birer sosyal güvenlik aracı olmaktadır. Şüphesiz günümüzde sosyal hizmeti gerektiren hastalık, yaşlılık, engellilik, yoksulluk gibi durumlar ve bu durumların ortaya çıkardığı ihtiyaçlar, ilk insandan bugüne var olagelmıştır. Tarihin farklı dönemlerinde her toplum farklı yöntemlerle ve geleneksel dayanışma ağlarıyla bu tür sorunlara çözüm üretmeyi denemiştir. Modern anlamda sosyal hizmetler sanayi devriminin oluşturduğu yeni sosyopolitik ortamın bir sonucu olarak gelişmiştir.

Türkiye'de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Eğitimi

Türkiye'de sosyal hizmetin geçmişine bakıldığında genellikle; Osmanlı'daki ahilik, lonca teşkilatı gibi mesleki dayanışma örgütlerine ve sosyal yardım konusunda faaliyet yürüten vakıflara vurgu yapılmaktadır. Sosyal hizmete konu olan yoksulluk, hastalık, yaşlılık, engellilik ve psikososyal sorunlarda temel refah sağlayıcının aile olduğu ve ailenin yeterli olmadığı durumlarda mesleki dayanışma örgütleri ve vakıfların faaliyetlerinin toplumsal ihtiyaçlar konusunda önemli roller üstlendiği kabul edilmektedir. Nitekim günümüzde halen varlığını sürdüren ve sosyal hizmet alanında önemli roller üstlenen birçok kurumun, Osmanlı'da 19. yüzyılda kurulduğu görülmektedir. Mesela 1868 yılında Osmanlı'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) kurulmuş, 1896 yılında yaklaşık bin kişilik kapasiteye sahip Daru'l-Aceze faaliyete geçmiş, 1899 yılından itibaren Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi modern bir çocuk hastanesi olarak yoksul kadınlara ve çocuklara hizmet vermeye başlamış ve 1902 yılında üç yüz yetime barınma ve eğitim imkanı sağlayan bir yetimhane yani Darulhayr-i Ali hizmete girmiştir. Buna ilaveten birçok vilayette gureba hastaneleri kurulmuş ve kimsesiz çocuklar için sanayi mektepleri biçiminde islahhaneler açılmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte devletin düzeni değiştiği gibi sosyal düzen ve sosyal ihtiyaçlar da değişmeye başlamıştır. Devletin sanayileşmeye

başlaması, uluslararası ittifaklara dahil olması, dünyadaki sosyal ve siyasi gelişmelerin Türkiye'yi de doğrudan etkilemesi vb. birçok sebep, devletin sosyal politika üreten bir sosyal devlet olmasını gerekli kılmıştır. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan yeni sosyal, siyasi ve ekonomik düzen Türkiye'deki birçok yeni gelişmenin de belirleyicisi olmuştur. Sanayileşmeye bağlı olarak kırsal kesimlerden şehirlere yapılan göçler 1950'lerde başlamış ve artarak devam etmiştir. Çok partili siyasi hayata geçişle birlikte gelen yeni siyasi anlayışlar, şehir merkezlerinde nüfusun hızla artmasına paralel olarak yoksulluğun artması ve daha görünür hale gelmesi, sosyal hareketlilikleri artırdığı gibi devletin sosyal politika uygulamalarını da şekillendirmeye başlamıştır. Nitekim Türkiye'de sosyal politika ve sosyal güvenlik anlamındaki en önemli yasal düzenlemeler bu dönemde yapılmıştır.

Türkiye'de modern anlamda sosyal hizmet anlayışı 1960'lı yıllarda başlamıştır. Sosyal hizmet eğitimi de artan sosyal ihtiyaçlara karşı devletin geliştirdiği politikalara paralel bir seyir izlemiştir. Önce 1959 yılında yoksulluğu araştırmak, yapılacak sosyal hizmetleri tespit etmek, çocukları okul öncesi ve okul döneminde korumak gibi amaçlarla 7355 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur. Ardından 1961 yılında Enstitüye bağlı olarak sosyal hizmet alanında çalışacak uzmanları yetiştirmek üzere Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuştur. Türkiye'de sosyal hizmet alanında

eğitim veren ilk yükseköğretim kurumu olarak bilinen akademi 1965 yılında ilk mezunlarını vermiştir. 1967 yılında ise Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü kurulmuştur. Bu dönemde adı geçen eğitim kurumlarının açılmasında, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızla artan sosyal sorunları çözme ve sosyal refahı sağlamada birey, aile ve gruplara sosyal yönden yardımcı olmada sadece iyi niyetin yeterli olmayacağı, bilgi ve beceri isteyen, uzmanlık gerektiren mesleki bir alana ihtiyaç olduğu düşüncesi etkili olmuştur. 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş, il merkezlerinde Sosyal Hizmet Koordinasyon Kurulları ve İl Sağlık Müdürlükleri bünyesinde Sosyal Hizmet Müdürlükleri oluşturulmuştur. Bu müdürlükler, uzun yıllar Türkiye’de sosyal hizmetlerin yürütülmesinde icracı kurumlar olarak devam etmiştir. Bu kurumların personel ihtiyacı da uzun yıllar Sosyal Hizmetler Akademisi ve Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü mezunlarının istihdamıyla karşılanmıştır.

1980’li yıllar, Türkiye’de sosyal hareketliliklerin yoğun olarak gözlemlendiği, şehir merkezlerinde nüfusun hızla arttığı ve sosyal ihtiyaçların daha belirgin hale geldiği bir dönem olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak sosyal politika

alanında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kronolojik olarak bakacak olursak 1983 yılında 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kurulmuş, 1986 yılında Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuş ve 1992 yılında da Yeşil Kart Kanunu yürürlüğe girmiştir. SHÇEK, korunmaya ve bakıma muhtaç çocuk, aile, yaşlı, özürü vb. kesimleri koruma altına almayı hedeflemiştir. SYDTF, toplumun ekonomik olarak en alt seviyelerinde bulunan yoksullara sosyal yardımlar vasıtasıyla refah sağlamayı hedeflemiştir. Yeşil kart uygulaması ise yoksulların tedavi masraflarının devlet tarafından karşılanmasını amaçlamış ve yoksulların sağlık hakkının kabul edilmesi açısından Türkiye’de ileri bir adım olmuştur. Burada sözü edilen uygulamalar, sosyal hizmetin sunumunda devlete sorumluluk yükleme ve sosyal hizmet alanındaki kurumsallaşma açısından önemli gelişmeler olmuştur. Buna rağmen sosyal hizmet eğitimi alanında artan ihtiyaca cevap verecek nitelikte gelişmeler olmamıştır.

1961 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü bünyesinde açılan Sosyal Hizmetler Akademisi ve 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi bünyesinde açılan Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü 1981 yılına kadar bu alanda eğitim veren iki kurum olarak devam etmiştir.

Türkiye’de modern anlamda sosyal hizmet anlayışı 1960’lı yıllarda başlamıştır. Sosyal hizmet eğitimi de artan sosyal ihtiyaçlara karşı devletin geliştirdiği politikalara paralel bir seyir izlemiştir. Önce 1959 yılında yoksulluğu araştırmak, yapılacak sosyal hizmetleri tespit etmek, çocukları okul öncesi ve okul döneminde korumak gibi amaçlarla, 7355 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur. Ardından 1961 yılında Enstitüye bağlı olarak, sosyal hizmet alanında çalışacak uzmanları yetiştirmek üzere Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuştur.

Türkiye genelinde 100 civarında üniversitede sosyal hizmet bölümü açılmış bulunmaktadır. Bunlar arasında 20 civarında özel üniversitede ve 40 civarında devlet üniversitesinde sosyal hizmet bölümleri lisans eğitimi vermektedirler. Bunlara ilaveten İstanbul Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde uzaktan eğitim veren açık öğretim programları vardır. Bütün bu bölümler hesaba katıldığında geçen yıl üniversitelerin sosyal hizmet programlarına kayıt yaptıran öğrenci sayısı 6 bin 250 civarındadır. Sosyal hizmet bölümlerinde öğrenci kontenjanları her geçen yıl artmakta iken, bölüm mezunlarının aynı oranda istihdamı gerçekleşmemektedir.

1981 yılında kabul edilen 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü kapatılmış, aynı kanun çerçevesinde Sosyal Hizmetler Akademisi Hacettepe Üniversitesi bünyesinde rektörlüğe bağlı Sosyal Hizmetler Yüksekokulu olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu bölüm, 2000'li yıllara kadar Türkiye'de sosyal hizmet alanında eğitim veren tek yükseköğretim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Sosyal hizmetin kurumsallaşması ve

uygulamaların yaygınlaşması konusunda yeterli bir örgütlenmeye gidilmediği için sosyal hizmet alanında istihdam edilecek nitelikli uzman personele de ihtiyaç duyulmamıştır. Bu iki eğitim kurumundan mezun olanlar da genellikle köy kalkınması, gecekondu çalışması gibi alanlar başta olmak üzere hastanelerde, cezaevlerinde, çocuk bakım yurtlarında, huzurevlerinde, sendikalarda ve fabrikalarda istihdam edilmiştir.

1990'lı yıllar, kırsaldan şehir merkezlerine yapılan göçlerin büyük oranda tamamlandığı ve sosyal politika ihtiyacının çok belirgin bir şekilde ön plana çıktığı dönemdir. Bu dönemde, şehir merkezlerinde halkın yoksulluğu ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada çektiği zorluklar, belediyelerin girişimleri ve hemşericilik esasına dayalı, dayanışma derneklerinin katkılarıyla giderilmeye çalışılmıştır. 2000'li yıllar ise, artan sosyal ihtiyaçları karşılamada yereldeki belediyelerin ve dayanışma derneklerinin çabalarının yetersizliğinin fark edildiği, sosyal politika anlamında devlet politikalarının yeniden revize edilmesini gerekli kıldığı bir dönem olmuştur. 2006 yılında sosyal güvenlik reformunun yapılması, 2011 yılında Aile ve Sosyal

Politikalar Bakanlığının kurulması söz konusu ihtiyaçların bir sonucudur. Nitekim sosyal politikadaki gelişmelere paralel olarak bu alanda çalışacak nitelikli uzman personel ihtiyacı da fark edilmiş ve üniversitelerde hızla sosyal hizmet bölümleri kurulmaya başlamıştır. Hacettepe Üniversitesi bünyesindeki Sosyal Hizmetler Yüksekokulu 2002 yılına kadar Türkiye'de sosyal hizmet eğitimi veren tek kurum iken 2002 yılında Başkent Üniversitesi bünyesinde Sosyal Hizmet Bölümü açılarak bu sayıyı ikiye çıkarmış; 2006 yılından itibaren ise birçok üniversitede sosyal hizmet bölümleri açılmaya başlamıştır. Nitekim 2006 yılından 2016 yılına kadar geçen 10 yıllık süre zarfında devlet üniversiteleri ve özel üniversiteler olmak üzere toplam 90 üniversitede sosyal hizmet bölümü açıldığı tespit edilmiştir. Bir tarafta devletin sosyal politika alanındaki düzenlemeleri ve sosyal hizmet alanında çalışacak nitelikli uzman personele ihtiyaç olduğu düşüncesi; diğer tarafta mesleğin popüler olduğuna yönelik algı, sosyal hizmet bölümlerini cazip hale getirdiği gibi yeni sorunları ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Sosyal Hizmet Eğitiminin Güncel Sorunları

Güncel verilere göre Türkiye genelinde 100 civarında üniversitede sosyal hizmet bölümü açılmış bulunmaktadır. Bunlar arasında 20 civarında özel üniversitede ve 40 civarında devlet üniversitesinde sosyal hizmet bölümleri lisans eğitimi vermektedirler. Bunlara ilaveten İstanbul Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde uzaktan eğitim veren açık öğretim programları vardır. Bütün bu bölümler hesaba katıldığında geçen yıl üniversitelerin sosyal hizmet programlarına kayıt yaptıran öğrenci sayısı 6 bin 250 civarındadır. Sosyal hizmet bölümlerinde öğrenci kontenjanları her geçen yıl artmakta iken, bölüm mezunlarının aynı oranda istihdamı gerçekleşmemektedir. Bu durum, birkaç yıl içerisinde bölüm mezunlarının birikmesi ve istihdam alanında önemli sorunlarla yüzleşme riskini taşımaktadır. Sosyal hizmet anlayışı ve başarılı uygulamalar şüphesiz her toplumun kendi kültürel yapısı, sosyal ihtiyaçları ve değerleriyle bütünlük arz ederek gelişmektedir. Türkiye’de sosyal değişim ve modernleşme sürecinde geleneksel anlayışın

halen varlığını devam ettirmesi, modern toplumlarda ortaya çıkan ve kronikleşen sosyal sorunların oluşmasını ve görünür olmasını geciktirmektedir. Bu durum, bazı klasik sosyal hizmet teorilerinin ve Avrupa’da geliştirilen uygulama pratiklerinin Türkiye’nin mevcut sosyal yapısıyla uyumsuz olabileceği durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu uyumsuzluğun sebep olduğu yorum farkları sosyal hizmet eğitimine de etki etmektedir. Mesela üniversitelerde sosyal hizmet bölümleri farklı fakülteler bünyesinde kurulmaktadır. Hali hazırda kurulmuş olan bölümlere bakıldığında; bazıları İktisadi İdari Bilimler Fakülteleri bünyesinde, bazıları da Fen Edebiyat Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi gibi farklı fakülteler bünyesinde yer almaktadır. 4 yıllık lisans eğitimi veren bu bölümlerin ortak bir müfredatı da söz konusu değildir. Her bölüm kendi bakış açısı çerçevesinde bir müfredat geliştirip onu uygulamaktadır. Mevcut bölümler arasında koordinasyonun sağlanıp ortak bir müfredat geliştirilmesi ve tüm üniversitelerde aynı müfredatın uygulanması, eğitimin niteliğinin artırılması açısından öncelikli bir ihtiyaçtır. Sosyal hizmet bölümlerinden mezun olanların mesleki unvanı, bu alanda sıkça tartışılan konulardan birisidir. Türkiye’de ilk sosyal hizmet eğitim kurumu olan Sosyal Hizmetler Akademisinden mezun olanların diplomalarına ilk yıllar Sosyal Hizmet Mühendisi yazılmış, sonraki yıllarda da bu unvan değiştirilerek Sosyal Hizmet Uzmanı yazılmaya başlamıştır. Bu bölümlerden mezun olanlar da Sosyal Hizmet Uzmanı unvanını kullanmışlar ve meslek bu isimle tanınmıştır. 2005 yılında Bolonya süreci kriterleri dikkate alınarak YÖK yasasında değişiklik yapılmış ve diplomalara unvan yazılmaması, sadece mezun olunan programın adının ve derecenin belirtilmesi kararlaştırılmıştır. Bu düzenlemeyle beraber sosyal hizmet bölümlerinden mezun olanların unvanı meselesi tartışmaya açılmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2013 yılında yürürlüğe giren Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği sosyal hizmet bölümü mezunları için yeni bir mesleki unvanı hüküm altına almıştır. Çocuk Koruma Kanunu’nda Sosyal Çalışma Görevlisi adında bir mesleki unvan zikredilmiş ve sosyal hizmet bölümü mezunları da bu kategoriye dahil edilmiştir. Buna göre Sosyal Çalışma Görevlisi; üniversitelerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk

gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren bölümlerden mezun meslek mensuplarını ifade etmektedir. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği’nde de sosyal çalışma görevlisi aynı şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar, sosyal hizmet bölümlerinden mezun olanların mesleki unvanının yasal dayanağını oluşturmaktadır.

Sonuç

Netice itibariyle ifade edebiliriz ki; Türkiye’de şehirleşme, modernleşme vb. süreçlerin doğal sonucu olan sosyal ihtiyaçlar, sosyal devlet ilkesi gereği, sosyal politikaları şekillendirmekte ve sosyal hizmetler de bu politikaların uygulama biçimi olarak gelişmektedir. Devletin sosyal politikalarını uygulamada uzman ve nitelikli personel ihtiyacına cevap vermek üzere kurgulanan sosyal hizmet eğitimi, sosyal hizmet anlayışının gelişmesine paralel bir seyir izlemektedir. Günümüzdeki uygulamalara bakıldığında; eğitim alanında kaynak üretimi, alt yapı, standardizasyon ve mezunların istihdamı gibi alanlarda önemli sorunlar söz konusudur. Sosyal hizmet bölümü mezunlarının kurumlarda devletin sosyal politikalarının uygulayıcısı olacakları dikkate alındığında; öncelikle sosyal politikaların istikrarı, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek hıza ve esnekliğe sahip olması, eğitimlerin de kamu pratiğine uyumlu olacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu
- 7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsünün Kurulmasına Dair Kanun
- Abdullah Karatay, Cumhuriyet Dönemi Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007
- Bedreddin Kesgin, Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İnsan Hakları Yıllığı, C.30, 2012
- Bülent Karakuş, Sosyal Hizmet Mezunlarının Kadro ve Unvanı "Sosyal Hizmet Uzmanı/Sosyal Çalışmacı", Toplum ve Sosyal Hizmet, C.26, S.2, Ekim 2015
- Emre Kongar, İnsanı Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1978
- Kamil Alptekin, Selami Topuz ve Oğuzhan Zengin, Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor? Toplum ve Sosyal Hizmet, C.28, S.2, Ekim 2017
- Nadir Özbek, Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, Tarih Vakfı Emeklilik Gözetim Merkezi Yay., İstanbul, 2006
- Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği